

IZKERA ETA EZIKETA (Julene Azpeitia'ren omenez)

INTXAURRONDO'KO PEDROTXO

Erdiko kalean umetxo baserritar bat negarrez, blusatxo bat soilfean eta trapuzo sakelatxo batean ogi zati bat docenerdi intraurrekin. Uraxe izango zan bere eguerdiko bazkaria. Bere aurrean gizon bizardun bat orruka:

—Qué te pasa?

—Mal agiñean.

Bere maixuaren aurpegia eremuetako leoia iruditu zitzaion. Gorputz osoa dardar. Urreratu nintzan bikote aiengana:

—Soy el médico nuevo. Me llamo Ales Zurikaldai. Este niño está enfermo...?

—Este niño es un problema. Soy su maestro y me llamo Pantaleón Ceboleros.

—Tanto gusto. Esan nion eskua emanaz.

—Es imposible hacer carrera con estos aldeanos. Razón tenía mi difunto padre (que en gloria esté) cuando decía: Al aldeano y al gorrión, perdigón.

Ago zabal ura iriki zuanean parre egiteko, nikotinaz betetako ortzak erakuzten zizkidan. Errepublikak sortu berria zan eta aldaketa arekin maixu erdaldun errepublikano zenbait kokatu zan euskaldunen artean.

Umearengana urbildu nintzan:

—Zer dexu, umetxo?

—Agiñeko miña.

Begiratu nion ago-zapaira eta, agin eta ortz, zortzi ale falta zitun.

—Don Pantaleón, permita que me haga cargo del niño. Parece en estado febril.

—Sí, sí. Ya se lo puede llevar. Uno menos.

Artu umea eta nerekin eraman nuen etxeruntz:

—Zer dezu izena?

—Pedrotxo esaten didate; baiña ni Pedro naiz.

—Urrutian bizi al zera?

—Bai, jauna, ordubeteko bidean, Intxaurren baserrian.

—Alkarrekin joango gera.

Zalgardia prestatu nuen eta, muiñorik muiño, ekin genion Intxaurren aldera. Aldapatxoa zegoen eta belardi oparoak. Muiño baten atzetik artalde eder bat agertu zitzaigun begien aurrean.

—Ardi oiek gureak dira. Amamak jeisten ditu gaztaiak egiteko.

—Aberatsak zerazte, Pedro...?

—Bai jauna. Basoa ere badegu eta belardiak. Larrabeiak ere bai eta asto bat.
—Gauza asko dira oiek...
—Sei bei ere bai ikuilluan, biantxa bat eta bi zekor.
—Beiak, larrabeiak, astoa...
—Baita txerri-emea ere zazpi txerrikumekin.
—Besterik...?
—Mandoa ere bai eta idiak goldan egiteko.
Gaiñera eldu giñanean, itsasoa agertu zan gure oiñetan: amiltegi baten mutu-
rean geuden. Gurdi bidea beruntz eta zearka asi zan eta, sakonean, ondo zain-
dutako baserri zaar bat agertzen zan:
—Orixe da gure etxea.
—Izena?
—Intxaurrondo, intxaur andi bat aldamenen duelako. Intxaur ederrak ematen
ditu udazkenean; eskolara ere eramaten ditut...
Nere zaldiaren irrintzira, Pedoren aita agertu zan etxe-atarian:
—Zer du oraingoan...?
Zakar agertu zan. Gizon gordiña eta indartsua; bizarra eta tximia beltzak; bere
jazkeran zarpail-antzeko, kirruzko alkora eta prakak eraman arren:
—Iges egin al du eskolatik berriro ume ziztril onek...?
—Barkatu, jauna. Erriko mediku berria naiz eta negarrez ikusi det erriko
kalean...
—Berak nai duanean errez egiten du orrek negar... Zer dek? Zeken aitak
semeari. Semeak:
—Agiñeko miña...
—Ator barrura eta nik aterako diat agin ori, etorri aizen bidetik itzultzeko...
—Ume au gaixo dago... Sukarra ere badu...
—Aitzakiak onek ugari, eskolatik alde egiteko.
—Izan ezazu kontu: aur au euskalduna izanik eta erderaz jakin ez, erdaldun
maixu batek nundik eta nola erakutsiko dio ezer oneri...
—Orixe esaten det ba nik: euskerak ez duela ezertako ere balio eta ilko balitz
obe danontzat. Erderaz ikasi bear du eta lan orretarako maixu erdalduna onena.
—Baiña, jakingaiak erderaz ematen badiote, nola ikasiko du, ezer entenditzen
ez badu... Ardoa belarritik ematea bezela dezu...
—Abilidadea duenak ardoa belarritik agora pasako du. Une artan amama eta
bere alaba agertu ziran barrutik eta gure eztabaida bertan bera amaitu zan:
—Zer dezu, umetxo?
—Agiñeko miña, amatxo.
—Orrela eziko dezute zuek umea, kale-señorito ergel baten antzera...
—Zeorrek ere geure seme euskalduna erderadun señorito bat biurtu nai dezu.
Eta ondoren neri:
—Eskerrak, jauna, etxera ekartzeagatik. Gaztaitxo bat emango diot.
—Ez dezu ezer ekarri bearrik.
—Bai, jauna, bai. Ez legoke ondo ezer gabe etxetik bialtzea...

Ori esanarekin batera etxera sartu eta ardi-gaztai batekin agertu zitzaidan.
Eskerrak eman nizkion eta orrenbestez alde egin nien. Etorritako bidetik itzuli
nintzan. Pentsakizunak zetorzkidan bata bestearen ondoren, etengabeko erren-
kada luzean... Suerte doakabea gure ume euskaldunena: kultura, ezagutzen ez
duten mintzaira baten bidetik, ematen dizkie; ez bait da iñun maixu euskaldunik...

Etixeratu nintzanean, etxeoandreami baserri aren berri ote zekien galdetu
nion... Baietz, ezagutzen zitula. Oitura zaarrekoak zirala; atzeratu xamarrak, baiña
jende zintzoa. Berrikuntzarik ez zutela onartzen... Orretzek arritu nindun geien:
bat-batean aurrerakoi biurtu ote ziran, ba...? Ala, gizaldietan zear, mintzairari
buruz, daramagun diskriminazioak eragite ote zien beuren semeak erdalduntuta

ikusteko gogo bizi artara...? Ainbeste eragozpen, ainbeste irri eta parre euren bizkarretik, euskaldun utsak zirelako...!

Dana dala eta dena den, Intxaurren baserria eta Pedrotxo bere kimuak burutik alde egin zidaten.

Errira etorri-berria nintzen, etxebizitza jantzi gabe neukan, bezeroak oraindik ezagutzeko, agintariekin arremanetan jarri bear... Orrelako ainbat arazoekin burua neukan zero beteta.

Andik illebate batzuetara, arbi-loratan, topo egin nuen berriro mutikoarekin. Negar edo negar-itxurak egiten orain ere. Bere inguruan beste baserriar eskolagunak. Gerturatu nintzaian:

—Zer dezu, Pedro?

—Tripetako miña.

Bekokia bero zeukan eta biotz-taupadak arin. Mutiko aien bitartez mezua bialdu nion Don Pantaleoneri, nerekin neramala Pedrotxo bere etxera, sukarrakin zengoelako. Aita basoan eta ama agertu zitzaigun atarira:

—Berriro badator berori...?

—Kalean arkitu det negarrez.

—Zenbat endredo...

—Gaixo daukazute.

—Bai, jauna, elgorriak arrapatu zuen.

—Eta, zergaitik ez didazute otsik egin?

—Badaki ba, jauna, endredorik ez ematearren... Kaletik urrun bizi gera-ta...

—Sendagilleak orretarako dira.

—Mendian bildutako sendagaiak izaten ditugu etxean...

—Ori ondo dago; baiña sendagillearen laguntza ere eskatu kezkarik gabe. Orretarakoxe gaude. Zer gertatu da?

—Sendatu gabe bialdu degu eskolara; bai ba, aítak nai du onek erderaz ikastea gauza guztien gaiñetik.

—Erderaz ikastea ondo dago; ez ordea gauza guztien gaiñetik... Lenago da osasuna.

—Ba, osasunez naastuta dabilkigu. Don Pantaleoneri badio deabruari baiño bildur geiago. Nik uste, ortik sortzen zaizkiola beste oker guztiak.

—Baliteke. Ume euskaldunek, maixu erdaldun baten aurrean, jaso bear duten presioa eta zama izugarria da.

—Kontuak atera, jauna: Pedrotxo goizero eskolara kafe utsakin joaten da, beste ezertxorik artzeke.

—Oso gutxi da. Ez da ezer kafe utsa, nerbioak astintzeko besterik.

—Ba, zintzurretik ez omen zaio besterik pasatzen...

—Eta, bazkaria?

—Garaiko frutaren bat eta, besterik ezean, intxaur batzuek ogi zati batekin.

—Ogi zati bat eta intxaurrek?

—Ogi zatia, jauna; gaiñeko gozoa kale-umeentzako izan oi da geienetan...

—Zeredozer egin bearko degu ume onekin...

—Arratsaldean, neguan gauez, eskolatik etxeraten da eta orduantxe etortzen zaigu umetxo bere onera, astun ori amaitzean... Orduantxe jaten ditu arrautzak eta aragi-xerra.

—Erdal-eskola orrek ondatuko dio osasuna betirako.

—Asto baten pare jartzen zaigu aita, arazoa aítatzean: berak soldaduzkan jasotako sufrimentuak eta nekeak ez omen dizkio opa bere semeari eta orretzek betetzen dio biotza gogorkeriz bere semearekiko.

—Orren besteraiño...!

—Bai, jauna; kosta ala nai du bere semeak erderaz ikastea, naiz-eta euskera galduko balu ere. Orretarako maixu erdalduna, obea.

—Gauzak ez dira orrela; baiña zure senarrarekin alperrik da eztabaidan astea. Ez du besterik ikusten. Alaz ere konprenitu bearko luke erdera bera ere umeak errezago ikasiko lukela, berak aditzen duen izkera baten bidez.

—Beretzat ordea euskerak ez du ezertako balio eta euskera galtzerik ez dio bate penarik ematen.

Bitartean aita basotik etorria zan eta gure alkar-izketako azken berbak entzun ditu. Onela dio:

—Ilko balitz, obe.

—Euskaldunek bere kultura zaarra euskeraz gorde dute eta euskera da Euro-pako izkuntzarik zaarrena... Eta, ezertarako balioko ez balu ere, geurea da eta geurea dalako maite degu, amatxo zaarra maite degun bezala, elbarri geldituta ere... Etorriko da garaia edozertarako balioko diguna eta orduan, euskaldun iza-teak, balio berri bat emango digu...

—Baiña, erdera obea da.

—Erdera ere bear degu; nik ez dizut ori ukatzen; ikasteko biderik onena, ordea, ez da erdal-eskolara bialtzea, euskal-ikastolara baizik.

—Gure mutillak ez du ezer ikasten.

—Ikasiko du, euskeraren bitartez erakutsiko diotenean; orduan, bai. Nik zuri, semea nola zaindu bear dezun, erderaz edo latinez esaten badizut, ez didazu tutik ententituko.

—Bai, ori ere ala da.

—Zurekin euskeraz ari naiz eta zuretzako, nik esandakoak, argi eta garbi dau-de begi-bistan eta zer nai dedan ulertzen didazu...

—Bai, bai.

—Erderaz ariko banitz, latin eta griegoz berbak naasturik tartean, alperrik izan-go litzake zeuretzat...

—Orren beste ententitzen det.

—Orixe da zure semeari gertatzen zaiona Don Pantaleonekin: ez diola tutik ententitzen. Bide orretatik nola ikasiko du ezer? Aizkenerako lelotzat utziko dute baztar batean beste guztien parregarri.

—Orixe ez nuke nai. Naiko parregarri gera bestela ere.

—Biderik aldatzen ez badezu, azken orretara eramango dezu zeure semea.

—Zer egin?

—Galdera zuurra. Eskola berri bat sortu dute errian Foru Aldundiaren babe-sean eta zeastason geiagorekin etorriko nazaizu berriro. Ikastola deritza eskola berri ori eta bertan sartzeko semea, alegindu bear degu...

Intxaurrondo'ko semearen osasunak eskatzen zidan Pedrotxoren alde jokatzeko eta artarako Julene andereñoa nuen biderik onena. Banekien bera zala ikastolaren buru eta ez nolanaikoa: Bizkaiko Foru Aldundien ikastoletan berak lortu bait zuan lenengo mailla.

Jo nuen beregana.

—Egun on, andereño.

—Baita zuri ere. Nor zaitugu?

—Sendagille berria nauzu.

—Urte askotan izan dedilla. Benetan poztutzen naiz zu ezagutzearekin. Julene dut izena eta Azeptia abizena.

—Nereak, berriz, Ales eta Zurikaldai dira.

—Eta, zer ekarri zaitu neregana, sendagille jauna?

—Ara, Julene, Intxaurrondo baserriko mutikoa erderazko eskolan dabil eta ez du bururik jasotzen.

—Orixe berbera gertatzen zaie beste mutiko baserritar askoeri ere. Eskutukiren bat badegu bien bitartean; baiña, zergaitik guraso baserritarrek, geienak beintzat, naiago dute maixu erdalduna bere aurrentzako, euskalduna baiño?

—Mutilla galduko da, andik ateratzen ez badegu.

—Goxoa jarriko da Don Pantaleon, bere eskola artatik iñor kentzen badiogu...

—Saiatu beariko degu.

—Gurasoek naiko dute bere semea nere ikastolara ekartzea...? Maiteago dute erderazko eskola, euskerazko ikastola baiño. Zenbaiteri euskera galtze berberak ere ez dio buruko miñik ematen, ez biotzeko kezkarik sortzen...

—Zu bezelako andereñoak sortuko dira garaian, gauzak bere onera etorriko dira. Gaurko egunez oraindik ori ezifezkoa degu. Orain arte zer izan dute? Eskola-maixuak, udaletxetako sekretarioak, juezak, notarioak, abogatuak... Guztiak dituzu erdaldunak. Iñork ez daki euskeraz. Baserritarra gelditzen da motz oien aurrean. Parregarri.

—Oiek orrela izanik, ez da arritzeko euskerari gorroto izatea eta euren aurrak erdera ikastea nai izatea. Izan ere, orain baserritik kanpora egin bear dituzten arazoetarako, erdera bear dute. Tamalez. Noiz arte?

—Zure ikastola dezu, Julene, garai oberen egunsentia.

—Orixe espero dut.

—Bitartean salbatu dezagun baserriko semetxo bat bion artean. Nik alegiñak egingo ditut, etxean bezala, Don Pantaleonen eskolan ere. Arazo oiek konponzen eta korapilloak askatzen saiatuko naiz.

—Nik ikastolan artuko dut eta pozik artu ere, naiz eta ikastaroa aurreratuta egon. Berdin zait.

—Zoragarri, Julene.

—Beste bide zabalago eta errezagoa utzi dut aldamenara, bidetxigor estu onetatik ibiltzeko. Etorrizuna zalantzan; politika aldetik aldaketa bat balego, dana joango litzake ankaz-gora...

—Arrisku ori ere badago.

—Alaz ere, nik euskera maite dut eta euskeraren alde jokatu nai dut zuzenezuzenean nere bizitza osoan, etorriko diran eragozpeneri so egiñik gabe.

—Zorionak zuri, Julene, eta eskerrak milla bidar.

Bigaramon goizean Ales Zurikaldai Don Pantaleon Ceboleroserekin alkantzen da eskola "nacional"ean.

—Egun on, jauna. Ales naiz, erriko sendagille berria eta orain illebeta batzuek egin nuen zure ezaupidea...

—Bai, zeredozer gogoratzen naiz; baiña, burutik alde eginda daukat.

—Umetxo baten arazoak nakar zuregana.

—Zer du ba ume orrek? Erantzun zidan zakar erderaz.

—Pedro da, Intxaurrondo baserriko semea...

—Bo... Itxaropen gabeko mutilla. Kaikua galanta. Sekulan ezer ikasiko ez du.

—Iñuzu aurpegia jartzen du emen kalean...

—Kalean bezala, etxean ere, tonto-aurpegia izango du orrek.

—Orren arrazoia eskolan ote dago?

—Nere eskolan? Ez, iñundik ere. Nik argi eta garbi erakusten ditut erakutsi bear diranak. Ederki legoke orrelako ume iñuzu baten neurrian nere eskola ipintzea...! Ori, jauna, injustizi andienetakoa da.

—Ez det uste justizi edo zuzentasunaren arazoa danik. Bear bada, ori ere bai. Zuk oso ondo erakutsiko dituzu jakintza-gaiak; baiña, umeak nola jasotzen ditu zure esanak...?

—Orixe esaten det ba nik ere: nik ondo erakusten badet eta eurok ikasi ez,

norena da errua, nerea ala eurona? Buru gutxiko aurra bada, Pedrotxo dan bezala, nik garbi erakustea alperrikako lana da.

—Argi gutxiko mutilla bada, nik ori jakin ez, zuk arrazoi izango dezu...

—Zer argi dituen nik esango dizut: ez du bat ere.

Itz auekin zalantzan gelditu naiz, ez bait dakit noraiñoko argiak dituen Intxaurondoko Pedrok. Dana dala, asmo sendo bat artu det: mutillarekin itz-aspertu bat izatea. Don Pantaleoneri onela erantzun diot:

—Zure ikuspegitik ez da beste korapillorik ikusten; egon lezake, ordea, beste arazoren bat.

—Zer arazo?

—Umeak ezagutzen ez duen izkuntza batean ematen diozula gaiak eta ori izan liteke mutillaren illuntasuna sortzen duen arazo bat.

—Erderaz jakintza emateak onurak besterik ez ditu: gerorako jakintza-gaien oiñarriak ipintzea, erderaz ikastea beste bat eta korta-usaiña darion linguajea burutik kentzea, irugarren onura. Zertarako du euskera...?

—Baiña, zuk esandako itzak ezagutzen ez baditu aurrak, nundik eta nola ikasiko ditu itz oien bitartez erakusten diozun gaia...? Zu maixu ona eta Pedro mutil argiduna izan da ere, bion artean egon lezake kakoa: ez dezutela alkarren artean berba berdiñak erabiltzen eta orduan gertatzen da erderazko esaera ura: diálogo de sordos.

—Nere erakuste-moldetik asko dira erderaz ikasita pasa diranak. Tonto-lapiko orrek ez du sekulan ikasiko.

—Ori ere ala izango da eta Jainkoak daki zer neke dagoen bien bitarte orretan.

—Erderaz ikasten badute, nekea prezio ona da.

—Eta ondoren, euskera gorrotatu.

—Neri orrek ez dit kezkarik ematen, ez bait du euskerak ezertarako balio eta orixe sartu nai diet buruan lenengo egunetik asita...

Alkarrizketa gaiztotzen zijoan eta zezen-plazatan “cambio de suerte” esaten dana egin diot:

—Don Pantaleon, nik ez det arazo oietan sartu nai. Sendagillea naiz eta sendagille bezala natorkizu Pedroren osasunari buruz mintzatzea.

—Zer gaixotasun du...?

—Kiriostatik dabil gaizki eta giroz aldatzea ona izaten da olakoetan; beste aldetik, berriz, zure eskolatik tonto-lapiko bat kentzea, zuretzat obe...

—Ori ala da. Baiña, problema, arazoa eta korapilloa ez dator erderatik. Bera da ori alakoa, anormala, tonto-utsa, berekoia, gaizki-edia, ezertarako ez dena... Bera da ori kezka-iturri.

—Eta gurasoak?

—Areago oraindik, ez bait diote umeari jaramonik ere egiten. Laguntzerik, gutxiago oraindik; pentsatu ere ez. Arduragabeak. Aurrak ezitzen dituzte txerrikumeak balira bezala... Ikusiko dezu bai, ikusi: aur orrekin ez dezu burutuko iñundik ere.

Arraiñak amuari eldu dio eta une onetan arrantzaleak egiten dutena egin bear: txikota larga:

—Zuk zedorrek obeto ezagutzen dezu Pedrotxo eta nik ere, sendagille naizen aldetik, baditut nere kezkatxoak eta lagundu nai diot zuretzako eragozpenik ez badakar.

—Nik ez dizut aurra sendatzeko eragozpenik ipiñiko. Ez neuke nai erriaren agoan ibilli, gaixo dagoen aurrari sendabidea ukatu diodalako. Artu eta eraman, iñork artu nai badu, beintzat.

—Sendakuntza errezteko lkastola berrira eramango det; an euskera erabiltzen dutenez, aurrarentzat errezago izango da...

—Eraman, eraman... A zer irabazia izango duen Pedrorekin eskola kaskar

orrek...! Baimena ematen ez badizut, emendik izango ditut "maestro maketo"ka. Eta bide batez, esango al zenidake zer esan nai duen "maketo" itz orrek?

—Maketo Andaluziako izkera izango da; ez bait ditue Srik aoskatzen. Tú pueblo es bueno? Galdetu ziotenean, bere erantzuna auxe izan zan: má que eto más que esto esan bearrean. Má que eto = maketo. Errezago ezin...

—Besterik ez da?

—Ez det uste.

—Ori besterik ez bada...

Don Pantaleon gelditu zan lasai eta Ales pozik baimena eskuratu zuelako. Maixuak ez zuan gogo onez baimenik eman; baiña seguru zegoen aur orrekin frakaso itzala izango zutela eskola berri artan. Gogo txarrez eta irripar gaiztoz, ezin bait zitaion mutiko arreri probetxurik atera.

Nere lenengo lana Julenerengana joan eta berarekin itz-aspertu bat egin. Don Pantaleonerekin izandako zertzelada guztiak azaldu nizkion:

—Poztutzen naiz benetan, Ales, berri auekin. Biotz-biotzetik lagunduko diot baseritar mutiko oneri bere gaitzak menperatzen.

Nere bigarren lana mutilla billatzea izan da. Eskola amaitu danean berarekin topo egin det:

—Kaixo, Pedro. Pedrotxo esaterik ez zazu gustatzen...

—Ez, jauna.

—Etxera eramango zaitut.

—Gurdian?

—Bai, zaldi-gurdian.

—Gurdi polita da zurea eta ariña; baiña, gure idien gurdia sendoagoa da zurea baiño.

—Goazen zalgurdia prestatzera.

Bidean zaldia lasai utzi nuen bere kasa joan zedin. Ez nuen presarik bat ere. Eguna luze, mutilla trankil, itz-aspertu baterako une egokia:

—Zure maixuarekin itz egin det.

—Don Pantaleonek leoi baten antza du; aren begi beltzak nere musuaren aurrean ikusten ditudanean, nun nagoen ere ez det jakiten.

—Bildur ematen al dizu?

—Izuak artzen nau eta belauak dar-dar jartzen zaizkit alkar joka.

—Leoiaren antza ematen al du?

—Bizarrakin eta tximiakin leoia, atzaparrekin berriz artza.

—Arengandik libre zera.

—Au poza! Betirako?

—Bai, betirako.

Zorabioak artuta bezala gelditu zait Pedrotxo bere zoriona siñistu eziñik:

—Beti-betirako?

—Beti-betirako.

—Eta, ez det geiago arengana joan bearrik...?

—Ez dezu joan bearrik.

—Oraintxen tripa lasaitu zait.

Mingaiña askatu zaio zearo gure mutikoari:

—Baserri ura ikusten dezu?

—Bai.

—Ura Paskualene da. Eta, beste ura ikusten?

—Bai, ikusten det.

—Ura Atxubitetxe da. Beiak, larrabeiak, moxalak eta ardiak dituzte.

—Asko dira.

- Bai, baiña guk geien.
- Itzulan ibiltzen zera?
- Guk bi idi-pare dauzkagu. Txuri eta Pintto nereak dira eta aiekin neu ibiltzen naiz itzulan eta ezagutzen naute. Ibiltzea asko gustatzen zait; beiak zaintzen gel-dirik egotea baiño geiago. Baiña, badakizu zer gustatzen zaiten geien-geiena...?
- Nola jakingo det esaten ez badidazu?
- Arrantzan ibiltzea.
- Zer esan nai du arrantzan ibiltzea?
- Ba orixe: arrantzan ibiltzea eta ez geldi egotea.
- Txalopa batekin ibiltzen zera kasan?
- Nik ez dakit zer dan kasan. Aita eta ni gau-arrantzan ibiltzen gara.
- Mutiko, mutiko, gau-arrantza zer da?
- Zuk ez dakizu ezer. Gau-arrantza da gaez arrantzan ibiltzea batetik bestera.
- Ni mendi-gizona izanik ez diot ume oneri zertan dabillen antzik ematen. Zeñek esan du Pedrotxo tonto-lapiko bat dala? Bere inguruan gabiltzanok gera lelo eta tonto-xamarrek. Ekin diot berriro:
- Baiña, zuek baserritarrak zerazte eta nolatan egiten dezute arrantza misterioso ori?
- Ori ez da arrantza misteriosoa. Aitzeetan egiten da gaez, marea bizietan, illargi berritan batez ere.
- Baiña, zuek baserritarrak zerazte...
- Bai orixe; baditugu milla gauza: belardiak eta belardietan belar-metak, mendietan basoak eta larrabeiak, ikuilluan beiak eta idiak, baita biantxa bat, bi txekor eta txerri-eme bat, astoa eta mandoa. Baita konejuak eta oilloak arrautza egin eta jateko...
- Eta, gaiñera arrantzan ere egiten dezute?
- Bai, jauna. Guk bakarrik ez; inguruko baserri guztiak ere bai.
- Pedro, esplikatu egidazu ori ondo.
- Ara, jauna: ikuillu-sarreran dauzkagu baserriko aizkora estearekin, aizkora txikia, atxurra, laiak, galbaiak, uztarriak... Eta oien ondoan arrankasixak, kakoak eta karburozko krisaillua. Guztiak errenkadan eta ondo txukun ipiñiak eta gordeak.
- Beraz, zuek baserritarrak eta arrantzaleak, dana batera zerazte...?
- Baita eiztariak ere pase-garaian: usotan, biregarrotan, oillagorretan, istingorretan... Pasean edo kontrapasean datorrenari ematen diogu pasadea...
- Arrituta naukazu, Pedro.
- Baserrietako ume guztiak dakite ori eta kostaldekoek arrantzan ere bai. Goienetako baserriak ez dira arrantzara etortzen; baiña, itsasoaren ertzean dau-denak oiek danak dira arrantzale.
- Ilberrian dala arrantza esan didazu. Zergaitik?
- Ori edozein tontok daki: illargi berritan itsasoa joaten da urrutira marea-beran eta orduan putzuak gelditzen dira eta putzuetan arraiñak preso. Illargiberritan ez dago illagirik eta dana dago illun eta arraiñek ez gaituzte ikusten; guk eurak bai karburozko krisailluakin eta orduan bost ortezko arrankasixakin, zas! lepotik sartzen diogu bost ortzak eta preso gelditzen da arraiña. Leloenak itxaskabrak dira; oiek ez dira mogitu ere egiten. Errez-errezak dira arrapatzen. Lupiñak eta sarboak, eta bestelako arrain zurixak, oiek ez dira ain errezak.
- Zergaitik?
- Zuk golpea botatzean iges egiten dutelako. Baiña, neri aitak nola arrapatu erakutsi dit.
- Nola?
- Golpea arra bat aurretik bota eta iges egitean zuregana dator zuzen-zunean. Eta zas! preso. Sakura.

—Eta, kakoak zertarako dira?

—Bi kako-klase dauzkagu: aundienak olagarroak arrapatzeko eta txikienak aitzetako karramarroak zuloetatik ateratzeko.

—Olagarroak ez dizu bildurrik ematen?

—Zergaitik? Ez du ezer egiten eta burua bueltatzen badiozu barrutik kanpora, indargabe gelditzen da. Nik indarrik ez det oraindik, baiña nere aitak ainka egiten die bi begien tartean eta seko gelditzen dira ilda.

—Nola arrapatzen dira olagarroak?

—Ori ere ez dakizu? Olagarroa beti egoten da bere zuloan sartuta: etxetxo bat bezela daukate bakoitzak eta bat arrapatzen dezunean, gero beste bat etortzen da aren etxetxora. Etxetxoan kakoa sartu, eta kanpora, motel. Bat geiago.

—Olagarroen etxetxoak nun dan jakiteko seiñalaren bat izango da?

—Izango ezta ba? Zu nongo kristaua zera ori ez jakiteko? Gizonen etxe-bizitzak nundik ezagutzen dira? Etxe-atarian dauden zaborretatik. Jendea bizi dan tokietan zikinkeria dago. Berdin olagarroen etxeetan ere: lapak, karakolak, mejillioiak, karramarroak, nekorak... jaten ditu eta oien guztien azalak an egoten dira bistan etxe-aurrean... Gaiña arnas-egiten duenean ura mogitzen da eta ondarra badago, ondarra ere bai... Baiña, seguruen beste seiñale bat da.

—Zer seiñale?

—Aitak esan zidan iñori ez esateko.

—Ni ez naiz arrantzara joango...

—Baiña, bai beste bateri esan. Orrelako gauzak ez dira esan bear etxetik kanpora. Etxekoentzako bakarrik dira. Beste seiñale oiek edozeiñiek dakizki...

—Gorde bai ondo zuen sekreto-izkutu ori. Olagarroa oso gogorra izaten da jateko. Nere lagun batek arrapatu zuan bein bat eta ezin jan izan genduen, oso gogorra zegoelako...

—Kalean ez dakizute ezer. Olagarroa arrapatu ondoren iru egunez lurpean eduki bear da zulo batean, ondu arte; bereala jateko bada, orduan egurrezko maillu batekin ondo jo. Gordetzeko bada, esegi eguzkitan txotxa batzuekin ondo zabalduta.

—Eta, olagarro siku orrekin zer egiten da?

—Lerro bat naikoa da sopa gozo-gozoa egiteko gure amamak egiten duen bezelakoa. Baita patatakin ere gozoa gelditzen da.

—Eta, beste kako txikia?

—Orrekin illedun karramarroak arrapatzen ditugu.

—Nola?

—Baiña, gizona, zuk zer dakizu? Karramarro oiek dira fiñenak eta aitzak dituzten zirriztuetan gorderik egoten dira. Kakoak sartu eta kakoan sartuta zulotik atera. Itsasoko urakin egosi eta oso gozoak dira...

—Etxeratu giñan bien bitartean eta guraso eta amamarekin itz egin ondoren, astelenean lkastolara eramango nuela neronek esan nien.

—Pedrotxok bere etxea izan du benetako eskola nagusia. Zenbat gauza ikasi dituen ezaguerara eldu ordurako...

Erriruntz netorrela ez zitzaidan zertan pentsaturik faltatu. Au al da mutiko tonto-lapikoa? Gu bai generala, bere terrenoan, tonto-lapiko utsak...! Ikusi nai neuke Don Pantaleon beronekin eztabaidan gau-arrantzari buruz... Arek ez daki ori zer dan ere... Arraiñeri buruz, eizeari buruz, perretxikueri buruz, belardiei buruz edo kortako ganaduei buruz... Oiek ez al dira kultura-gaiak...? Oiek eta beste milla gauza geiago, etxetik irten gabe, ikasi ditu Intxaurrendoko Pedro Garaikoak... Baserria izan da ba beti euskaldunen kultura-gordailua, baserrietako umetxoekin nolatan egiten dira ainbeste astakeri eziketa arloan...?! Baserritik kanporako bes-

te kultura, aurrak ez dakien izkera batean, eman...?! Orrelako okerrik nabarmenak onartu, egin eta eragiteko diruz ordaindu...?! Norbere seme-alabak egoera orretan sartu...?!

Euskaldun jatorrek, euskera beste mintzairarik ez zekitenek, sufrimentu ikaragarriak jasota izango dira, orrelako jokabidea bere aurrentzat eskatzeko...

Pedrotxo kirioetatik irtenda zebillen gizarajoa. Goizean goiz jeiki, jateko gogorik ez, kafe utsa artu eta eskolara, artzaren atzaparrak zituen leoi baten aurrera, aren garraxiak entzun eta zaplastakoak artzera:

—Burro, animal, idiota, retrasado mental...! Contra la pared con dos tomos de El Quijote en cada mano...! Con la regla te voy a espabilar primero las manos, a ver si se te abre esa cabezota...!

Oiek jakinda gero Campion'en Blancos y Negros eleberria etorri zitzaidan burura: Urdiango ume elbarriak jasotako tratua, alegia... Eskerrak Pedrok ez ziola tutik ere entenditzen; baiña, begi beltz aundi aien txinpartak ikusita, biotza jartzen zitzaion saltoka eta belaunak dar-dar... Zer inpernuetara ekarri naute, pentsatzen zuan errukigarriak...!

Egun osoan ez jan eta ez edan, gauez etxeratu arte. Amabi ordu etxetik kanpo abelera txar batean. Zer neke ikaragarria umetxo euskaldunen lepoetan...! Julenek au izan zuan begien aurrean bere bidea aukeratu zuanean: kondematuta zeuden umetxo euskaldunak salbatzea, gaizkatzea, gaitzetik askatzea... Lan orretarako, merezi zuen-da, bere bizia eskeiñi zuen...

Julenerengana eldu naizenean, a zer poza biona Intxaurrondoko kimua salbamen bidean ipiñi degulako...

Larunbat arratsalde, eskolatik irten da gero, Alesek Pedrotxo Juleneri eraman zion. Pedrotxoren poza jakin zuanean Julene andratxo liriaña izango zala "maestra" Don Pantaleonen orde...

Zeruetatik jexitako Mari sorgin ederra ote zan Julene ura...! Nundik egin ote zien orrelako aldaketa zoragarria...?! Gaiñera, euskeraz zekiena...!

Gau osoa igaro zuen amesetan; zorioneko ames goxoetan... Ireltxoek etorri zitzaizkion oge ingurura dantzari eta berritsu:

—Pedro, gu txiki-txikiak gera; baiña indar eta aalmen aundiak dizkitugu: guk biurtu dizugu Don Pantaleon leoi-artza andereño eder batean... Sutondoan amamak gure indarren berri ematen dizu eta guregan sinisten dezu...

Esnatzean, eguzkiaren erraiñoa sartzen zan lo-gelan leiatillen zirriztuetatik. Eguzkia oso goian zegoen eta Meza Nagusirako prestatu bear... A zer lo gozo ederra egin duen bart! Orrelako ederrik ez da gogoratzen besterik. Goiz onetan mendiak argi bizi-bizia dute, berri-berria... Gaiñera atzo illargi berria eta marea biziak, gau-arrantzara laguntzen joateko eskabidea egingo dio aitari.

Andereñoari itxaskabra batzuek eramatea ondo baiño obeto egongo litzake. Bai orixe.

—Aitak baimena emango dit nere poza bete-betea izan dedin eta Don Pantaleonen leoi-aurregia beteriko galduko det nere burutik...

Pedrotxok asmatu zuen, aita bera ere irrika bait zegoen gau-arrantzara joateko. Arrantzu ederra egin zuten. Lupiñarik ederrera eta bi itxaskabra maistrarentzako eta beste orrenbeste medikuarentzako: medikuari ondo portatzen zalako eta maistrari ondo porta dedin aurrerantz.

Pedrotxoren aitak ez zuen errez amor eman; baiña, sendagille jakintsu baten aurrean, ausardirik ez ezetzean jarraitzeko. Orrelako gizon prestuari errespetoa

bear zaio eta eurok, baseritarrak izan arren, edukazioa bazuten eta oiñarrizko kultura aberatsa ere bai. Axalekoa falta: erderak berekin zekarren paper-kultura ura. Bai, ba; gauza guztietarako papera bear. Edozertarako papera bear. Erderazko papera. Paper-kultura orrekin nazka-nazka egon arren, uraxe bear kale-gizarterako. Eurentzako, paper gutxi bear zuten: testamenturako papera eta uraixe naikoa; beste guztiak sobre zeuden.

Kanpotik etorritako paper-kultura nazkagarri orren mende egon bearko zuten betirako eta, erderarik gabe, zer egin? Beti, mundu osoaren aurrean, zoro-iñuzu batzuen antzera ibilli bear. Medikuak agertu zion garbi asko, euskeraren bitartez, errezago ikasiko zuela gauza jakingarri asko, baita erdera bera ere...

—Ala bada, jauna, egin beza bedorleri obeto iruditzen zaiona.

—Bai, gizona, lasai egon Intxaurrondoko jaun ori, Pedrotxok osasuna eta jakinduria, biak, obeto lortuko ditu Ikastola berrian.

—Alan izan bedi.

Arazoa erabakita utzi zuten bien artean: Ales berbera joango zan Don Pantaleonen eskolara, andik aurra Juleneren ikastolara eramateko.

Astelena eldu da. Alesek Pedrotxo artu eta Ikastolara eramán du. Umearen poza ango umeak eta "maistrak" euskeraz egiten zutela ikustean... Biotza zabaldu zaio illargibetea baiño aundiago.

Pedrotxok lupiña eta bi itxaskabrák arro eskeiñi dizkio:

—Nik arrapatu ditut bart.

—Eskertzen dizut egin duzuna, lupiña eta itxaskabrák gozoak direlako, zedorek arrapatu eta ekarri dituzulako; baiña, au ondo buruan sartu asiera-asieratik: nik ez zaitut ondo artzen itxaskabrák ekarri dizkidazulako, maite zaitudalako, bai-zik.

—Emendik aurrera pozago ekarriko ditut. Ni gustora joaten naiz gaueko arrantzara eta neuk arrapatutakoak neuretzako dira. Amak saltzen ditu eta oien diruak neuretzako izaten dira. Neureak dira eta neuk gustora ekarriko dizkizut.

—Zuk ori nai badezu, egin nai duzuna; baiña gutxitan.

Gau-arrantzak gutxitan izaten dira: geienaz ere illean bein. Onak izateko marrea biziak bear diranez, iru illebetz bein. Orregaitik gau-arrantzara joaten zan bakoitzeko ekartzen zion bere andereñoari arraitxo ederren bat. Zer pozik, ala ere!

Pedro zeruan bizi zan. Goizetik ondo gozalduz eta ikastolako lasaitasunakin kirioak ere lasaitu. Eta, agiñik atera bearrik ez. Zoragarri.

Beste bost urte pozgarri igaro zitun Ikastolan bere ikastaroak bete arte. Gizondu zan bitartean. Amalau urte bazitun, beintzat eta...

Pedrok Ikastolatik atertzeakin batera, sortu zan gerra negargarri bat eta ikastola guztiak ankaz-gora botan zitun. Aur euskaldunek berriro Don Pantaleonengana jo bear...

Eun urte iraungo duen gaitzik ez omen da eta gaitz onen azkena ere ezagutu degu. Ikastolak galdu ziran eta Juleneren garaiko andereño geienak ere bai. Aien orduko lana, orde, ez da alperrikoa izan: orduko Ikastolen azitik sortu dira gaurkoak.

Anes Arrinda